
Jurij Sinobad

Odpravljanje zasebnega podjetništva na območjih Radovljice, Bleda in Bohinja po II. svetovni vojni¹

1.1. Prva nacionalizacija zasebnih gospodarskih podjetij 1946

Zakon o nacionalizaciji zasebnih gospodarskih podjetij, s katerim so bila razlašena vsa zasebna gospodarska podjetja, ki so bila do tega dne z ukazi prezidijev zvezne in republiških ljudskih skupščin razglašena za podjetja splošnega državnega pomena in za podjetja splošnega republiškega pomena, je bil sprejet 5. decembra 1946.² Do zadnjega trenutka je bil skrbno varovana državna skrivnost in ga je zvezna skupščina sprejela po kratkem postopku.

S tem zakonom so vsa najpomembnejša industrijska, gradbena, gozdarska, bančna, zavarovalna, trgovska, prometna in prevozniška podjetja tudi formalnopravno prešla v državno last in so se kot taka morala prilagoditi predpisom zakona o državnih in gospodarskih podjetjih. Podjetja, ki so bila proglašena za podjetja splošnodržavnega pomena, so prišla pod upravo zveznih organov (generalnih uprav oz. direktij); podjetja, ki so bila proglašena za podjetja republiškega pomena, pa pod upravo republiških organov (glavnih uprav oz. direktij).³

1.2. Izvajanje nacionalizacije 1946 na območju Radovljice, Bleda in Bohinja

Na območju, ki ga danes obsega občina Radovljica, je bila Tovarna verig v Lescah edino podjetje, ki je bilo proglašeno za podjetje splošnega državnega pomena.

1. Tovarna verig v Lescah je bila pred nacionalizacijo delniška družba z glavnico 2,500.000 din. Glavnica je bila razdeljena na 25.000 delnic. Tovarna je bila na podlagi odloka okrajne zaplembene komisije Jesenice št. 100 z dne 14.11. 1945 pod sekvestrom kot imetje nemškega rajha. Delnice so bile po večini v rokah Kranjske industrijske družbe in so bile večinoma deponirane pri Kreditnem zavodu. Tovarna verig je prešla v državno last z zaplembeno odločbo Zp. št. 103/46, ki jo je 15.9. 1946 izdalo okrajno sodišče na Jesenicah, kar pomeni, da je bila tovarna zaplenjena še pred izvedeno nacionalizacijo.⁴

¹ Območje, ki ga je zavzemala občina Radovljica od vzpostavitve leta 1961 do najnovejše upravne reforme. Za to ozemlje se v besedilu uporablja tudi izraz "območje današnje občine Radovljica".

² Jože Žontar: Povojni prisilni odvzemi zasebnega premoženja. Arhivi XIII, 1990, št. 1-2, str. 8, op. 42 in 43.

³ Jože Prinčič: Poglavitne značilnosti prve in druge nacionalizacije industrijskih podjetij na ozemlju FLR Jugoslavije (s posebnim ozirom na LR Slovenijo). Viri 5, Arhivsko društvo Slovenije, Ljubljana 1992, str. 6.

⁴ Arhiv Slovenije (dalje AS), fond Javni tožilec LR Slovenije, fasc. 4, poročilo javnega tožilca LRS javnemu tožilcu FLRJ o podjetjih splošnega državnega pomena v Sloveniji, 9.11. 1946.

V poročilu Ministrstva za industrijo in rudarstvo LR Slovenije Predsedstvu vlade LR Slovenije o nacionalizaciji industrijskih podjetij z dne 20.1. 1947,⁵ je navedenih 6 nacionaliziranih podjetij z območja današnje občine Radovljica, ki so bila last 8 zasebnih lastnikov. V razpredelnici so navedeni priimki in imena lastnikov, imena podjetij in podatki o višini in datumu cenitve:

2. Katarina Bohinc in Alojz Vogelnik iz Radovljice, Strojno pletilstvo v Radovljici, 726.933 din - 23.4. 1947 in 175.540 din - 5.7. 1949.⁶

3. Andrej Jeglič iz Lesc, Tovarna pletenin v Lescah, zaplemba dne 29.1. 1947; 2,634.414 din - 22.4. 1947.⁷

4. Franc Močnik iz Ljubljane in Ivan Šanca z Bleda, Izdelovalnica krede "Kreda" v Radovni, 272.244 din.⁸

5. Frančiška Novak iz Radovljice, Tovarna pletenin v Radovljici, 1,636.731 din - 23.4. 1947 in 675.027 din - 13.7. 1949.⁹

6. Minka Vrhunc z Bleda, Strojno pletilstvo na Bledu, zaplenjeno leta 1947,¹⁰ 1,095.030 din - 22.4. 1947.¹¹

7. Adolf Zavrtanik iz Lesc, Tovarna čokolade v Lescah, 783.465 din - 23.2. 1949.¹²

V poročilu ministrstva za industrijo in rudarstvo ministrstvu za finance LR Slovenije o obveznostih državnih podjetij do bivših lastnikov z dne 22.5. 1947, je bilo v seznamu odposlanih spisov navedeno podjetje "Turist Hotel" iz Bleda.¹³

8. Julijana Molnar iz Bleda, Hotelsko podjetje "Turist Hotel" na Bledu (Grand Hotel Toplice, Hotel Jadran, Vila Korotan, itd.), 18,219.656 din - 14.4. 1947 in 16,385.797 din - 17.11. 1947.¹⁴

Pod udar prvega nacionalizacijskega vala je prišla tudi Izdelovalnica slovenskih in švicarskih vezenin na Bledu, ki je bila s Tovarno čipk in vezenin Mayer na Bledu 1.9. 1947 združena v Okrajno tovarno čipk in vezenin Bled.¹⁵

9. Jadransko - podunavska banka iz Zagreba, Izdelovalnica slovenskih & švicarskih vezenin na Bledu, 531.504 din - 16.2. 1946 in 333.921 din - 23.2. 1947.¹⁶

Tajništvo OLO Jesenice je 23.9. 1948 sestavilo seznam nacionaliziranih podjetij, zgradb in premoženja okraja Jesenice, iz katerega je razvidno, da je poleg naštetih

⁵ AS, fond Ministrstvo za industrijo in rudarstvo, fasc. 162.

⁶ Arhiv Ministrstva za pravosodje in upravo Republike Slovenije, Premoženjsko-pravna služba (dalje AMPU, PPS), Cenitveni spisi okrožnih sodišč (dalje C.s.), spis R 51/49.

⁷ AMPU, PPS, C.s., R 244/47.

⁸ Viri za nacionalizacijo industrijskih podjetij v Sloveniji po 2. svetovni vojni, Viri 5, Arhivsko društvo Slovenije, Ljubljana 1992, Seznam in sodna cenitev nacionaliziranih podjetij (dalje Viri 5, Seznam), str. 132.

⁹ AMPU, PPS, C.s., R 52/49.

¹⁰ Zgodovinski arhiv Ljubljana (dalje ZAL), fond OLO Jesenice - Radovljica, RAD 14, arhivska enota (dalje ae) 673.

¹¹ AMPU, PPS, C.s., R 265/49.

¹² AMPU, PPS, C.s., R 305/48.

¹³ AS, fond Ministrstvo za finance, fasc. 5.

¹⁴ AMPU, PPS, C.s., R 175/48.

¹⁵ ZAL, RAD 14, ae 720-465.

¹⁶ AMPU, PPS, C.s., R 422/48.

9 podjetij prišlo pod udar prve nacionalizacije še 13 podjetij z območja, ki ga danes zavzema občina Radovljica.¹⁷

10. Josip Čuden iz Bohinjske Bistrice, žaga v Bohinjski Bistrici, premoženje zaplenjeno, lastnik po vojni izseljen.¹⁸

11. Nasta Golob iz Podhoma, Lesna industrija "Vintgar" v Podhomu, 563.717 din - 22.5.1947.¹⁹

12. Janez Heinrihar iz Bohinjske Bistrice, podjetje "Impeks" in žaga v Bohinjski Bistrici; "Impeks" 913.250 din in žaga 418.060 din, skupaj 1,331.310 din - 21.5.1947.²⁰

13. Janko Humerca iz Lesc, žaga na Bohinjski Beli, 1,350.809 din - 22.5.1947.²¹

14. Kovaška zadruga v Kropi je bila lastnica Podjetja "Plamen" v Kropi. Dne 22.12.1946 je bila v Kropi izredna skupščina Kovaške zadruge "Plamen", na kateri je bil sprejet v tistih časih običajen "soglasni" sklep o prehodu podjetja iz združne v državno last. V izročilni pogodbi z dne 4.8.1947 se je Vlada LRS zavezala, da bo na roko likvidacijskega odbora izplačala znesek 2,609.045 din "v svrhu vrnitve vplačanih združnih deležev in drugih vlog". V pogodbi je bilo določeno, da vsi združniki ostanejo uslužbenci podjetja, vlada pa je obvezana nakazati še 50.000 din za ureditev združnega arhiva, ki ostane v podjetju. Deleži ob likvidaciji so bili izplačani 8.10.1947, zadruga pa je bila dejansko likvidirana šele leta 1948.²²

15. Ivan Lazar iz Kamne Gorice, Izdelovalnica žičnikov v Kamni Gorici, 2,500.000 din - 1947.²³

16. Valentin Mulej z Bleda, žaga na Bledu, 1,874.950 din.²⁴

17. Ivan Plemelj z Bleda, Gradbeno podjetje na Bledu, 864.460 din - 26.4.1947 spojeno z državnim gospodarskim podjetjem republiškega značaja "Gradis" iz Ljubljane.²⁵

18. Anton Pogačnik iz Podnarta, žaga v Podnartu, pasivno.²⁶

19. Joško Vidic iz Radovljice, Strojno pletilstvo v Radovljici, zaplenjeno 9.2.1946,²⁷ vrednost inventarja v tovarni je bila 1947 ocenjena na 900.000 din.²⁸

20. Združene papirnice Goričane - Medvode, žaga "Gorjana" na Bledu, zaplenjeno.²⁹

21. Ing. Jernej Zupanc iz Lancovega, žaga na Lancovem, 329.942 din - 23.5.1947.³⁰

¹⁷ ZAL, RAD 14, ae 947.

¹⁸ ZAL, RAD 14, ae 777.

¹⁹ AMPU, PPS, C.s., R 257/49.

²⁰ AMPU, PPS, C.s., R 266/49.

²¹ AMPU, PPS, C.s., R 244/49.

²² Arhivska zbirka Kovaškega muzeja v Kropi, fond Zadruga, ae 7.

²³ Viri 5, Seznam, str. 137.

²⁴ Prav tam, str. 125.

²⁵ AMPU, PPS, C.s., R 461/48.

²⁶ Viri 5, Seznam, str. 126.

²⁷ ZAL, RAD 14, ae 1649.

²⁸ AMPU, PPS, C.s., R 95/49.

²⁹ AMPU, PPS, C.s., R 254/49.

³⁰ AMPU, PPS, C.s., R 263/49.

V prvem nacionalizacijskem valu je bilo po dosegljivih podatkih na območju današnje občine Radovljica nacionaliziranih 22 gospodarskih podjetij, ki so bila v lasti 23 lastnikov. Med nacionaliziranimi podjetji je bilo 9 lesnopredelovalnih podjetij, 6 tekstilnih podjetij, 3 kovinskopredelovalna podjetja, ena predelovalnica krede in po eno gradbeno, hotelsko in prehrabeno podjetje. Od naštetih podjetij jih je bilo 18 v lasti 19 zasebnih lastnikov, 4 podjetja pa so bila pred nacionalizacijo v lasti 4 kolektivnih lastnikov. Od omenjenih 22 podjetij jih je bilo 8 zaplenjenih že pred izvedbo nacionalizacijskega postopka. Zaplomba ali konfiskacija se kot akt razlastitve razlikuje od nacionalizacije v dveh bistvenih značilnostih. Glavni namen zaplembe je kazenski ukrep, pridobitev premoženja pa je le stranski učinek tega ukrepa. Pri nacionalizaciji gre izključno za pridobitev premoženja v korist države. Za nacionalizirano premoženje je vedno predvidena določena odškodnina, medtem ko pri zaplembi kot kazenskem ukrepu odškodnine seveda ni.

S prvo nacionalizacijo in zaplembami je bila med leti 1946 in 1948 podržavljena večina pomembnejših gospodarskih podjetij na območju današnje občine Radovljica. Od ostalih podjetij so ostala v zasebni lasti predvsem manjša podjetja, ki so imela bolj značaj obrtnih kot industrijskih podjetij, od večjih pa samo hotelska in gostinska podjetja na Bledu. Omenjena podjetja so ostala v zasebnih rokah le do aprila 1948, ko je bila izvedena druga nacionalizacija zasebnih gospodarskih podjetij, s katero je bilo zasebno podjetništvo pri nas dokončno onemogočeno in uničeno.

2.1. Druga nacionalizacija zasebnih gospodarskih podjetij 1948

Osnova za drugo nacionalizacijo zasebnih gospodarskih podjetij je bil Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o nacionalizaciji zasebnih gospodarskih podjetij z dne 28.4. 1948.³¹ S tem zakonom so nacionalizirali "vsa tista podjetja, ki imajo po svojem značaju ali po svoji kapaciteti splošen pomen za zvezno ali republiško gospodarstvo, za varstvo ljudskega zdravja ali za kulturni razvoj ljudskih množic". Zakon je določal, da se poleg navedenih podjetij in ustanov nacionalizirajo tudi:

- vsa zasebna trgovska skladišča s kapaciteto 100 ton in več ter zasebne trgovske in industrijske kleti s kapaciteto 3 vagonov in več - skupaj z napravami, ki so bile potrebne za uporabo teh skladišč oz. kleti;
- vse nepremičnine, ki so bile last tujih državljanov, tujih ustanov ali tujih zasebnih ali javnopravnih oseb;
- nepremičnine tistih jugoslovanskih državljanov, ki so prestopili v tuje državljanstvo.³²

Čeprav so se po prvi nacionalizaciji partijski komiteji trudili prepričati zasebne lastnike do tedaj še nenacionaliziranih podjetij, da so govorce o nadaljnji nacio-

³¹ Uradni list LRS, št. 35/1948.

³² Milko Mikola: Nacionalizacija zasebnih gospodarskih podjetij na Celjskem. Celjski zbornik 1991, str. 145.

³³ J. Prinčič: Druga nacionalizacija industrijskih in rudarskih podjetij na ozemlju LR Slovenije. Prispevki za novejšo zgodovino XXXII, 1992, št. 1-2 (dalje Prinčič, Druga nacionalizacija), str. 191-192.

nalizaciji neresnične in plod sovražne propagande, ta zatrdjevanja niso delovala posebno prepričljivo. Dokaz za to je dejstvo, da so tako partijski aktivisti kot lastniki podjetij sprejeli drugo nacionalizacijo kot nekaj samoumevnega in pričakovanega.³³

Medtem, ko v Sloveniji in tudi v drugih jugoslovanskih republikah niso imeli večjih težav s prevzemom nacionaliziranih podjetij, so le-te nastopile pri ocenjevanju in določanju višine odškodnine za nacionalizirana podjetja. Prvo obdobje ocenjevanja čistih aktiv za nacionalizirana podjetja je trajalo do konca marca 1948, ko so bile že izdane cenitvene odločbe, razveljavljene na zahtevo zvezne vlade. Ta je svoje dejanje opravičevala predvsem s trditvijo, da so bile prve cenitve nacionaliziranih podjetij zastavljene previsoko. Iz navedenih razlogov se je sredi maja 1948 začelo drugo obdobje ocenjevanja nacionaliziranega premoženja, ki je trajalo vse do dočetka leta 1950, ko so bili "po internih navodilih" postopki pred sodiščem ustavljeni.³⁴

Drugo ocenjevanje je potekalo po zelo ostrem načelu, ki je zapovedovalo, da naj se nacionalizacija izvaja v duhu ekspropriacije, ne pa da se podjetja "kupujejo" od bivših lastnikov. To je v praksi pomenilo, da je morala biti dejansko ocenjena prometna vrednost podjetja pod konkretno koristno vrednostjo. Razlike med prvim in drugim obdobjem ocenjevanja nacionaliziranega premoženja oz. občutno nižje cenitve drugega obdobja so očitna posledica poostitve nacionalizacijske politike v maju 1948. Ko so bili v začetku leta 1950 vsi cenilno - odškodninski postopki ustavljeni, je postalo jasno, da so na določeno nadomestilo za odškodnino lahko računali le tisti bivši lastniki nacionaliziranih podjetij, ki so lahko dokazali, da so zaradi nacionalizacije ostali brez sredstev za preživljanje ali da so nesposobni za delo.³⁵

Na koncu je treba omeniti še težave na področju vknjiženja lastninskih pravic do nepremičnin, ki jih je država pridobila z nacionalizacijo. Te so nastajale zaradi zamujanja zveznih organov pri izdajanju zakonskih predpisov in zaradi pomanjkljivosti, nedoslednosti in napak, ki so jih zagrešile posamezne prevzemne komisije ob popisu oz. prevzemu nacionaliziranih nepremičnin. Iz tega je izhajalo mnogo primerov, ko organom, ki so prevzeli nacionalizirane nepremičnine, ni bilo jasno, kaj vse je šteti za nacionalizirano. Zaradi tega so ministrstva na podlagi razlage zveznega sveta za zakonodajo dobila pravico do naknadne nacionalizacije posameznih delov podjetij, če se za njih ugotovi, da spadajo v okvir nacionaliziranega podjetja. Vse to je pripeljalo do t.i. dodatne nacionalizacije, s katero so v letih 1950-1952 podržavili še tiste nepremičnine, ki jih prevzemne komisije v času prve in druge nacionalizacije iz različnih vzrokov niso vnesle v nacionalizirano premoženje posameznih gospodarskih podjetij.³⁶

³⁴ Prinčič, *Druga nacionalizacija*, str. 193-194.

³⁵ Prav tam, str. 195.

³⁶ Prav tam, str. 196.

2.2. Nacionalizacija 1948 in njeno izvajanje na območju Radovljice, Bleda in Bohinja

V okviru druge nacionalizacije aprila 1948 je bilo na območju današnje občine Radovljica nacionaliziranih 38 zasebnih gospodarskih podjetij (navajam po abecednem vrstnem redu njihovih lastnikov):

1. Filip Ambrožič iz Zagoric na Bledu, Vila Ambrožič na Bledu, 1,200.000 din.³⁷
2. Ana Avguštin iz Radovljice, Gostilna in prenočišče Avguštin, zaplenjena polovica stanovanjske zgradbe, 1,000.000 din.³⁸
3. Marijan Baebler iz Radovljice, Strojno pletilstvo v Lescah, 777.740 din - 12.5. 1949.³⁹
4. Berta Benedik z Bleda, Vinska klet na Bledu, 265.594 din - 13.7. 1949.⁴⁰
5. Slavko in Ana Bole iz Zapuž, Izdelovalnica sukna v Zapužah, 1,500.000 din - 4.6. 1948.⁴¹
6. Mihael Černe iz Mlina na Bledu, Hotel "Petran" na Bledu, 381.409 din - 31.1. 1948; 126.774 din - 1.9. 1948 in 151.211 din - 1.10. 1948.⁴²
7. Francka Della Valle iz Lesc, Pension "Legat" v Lescah, 916.448 din - 1951.⁴³
8. Frančiška Finžgar z Brezij, Gostinsko podjetje "Finžgar Mirko" na Brezjah, 68.451 din - 14.7. 1949.⁴⁴
9. Jožica Hočevar z Bleda, Pension "Hočevar" na Bledu, 282.788 din.⁴⁵
10. Marica Jeraj iz Bohinja, Hotel "Bellevue" v Bohinju, 2,500.000 din⁴⁶ oziroma 1,500.000 din.⁴⁷
11. Ivan Juretič iz Zagoric na Bledu, Hotel "Union" na Bledu, 165.879 din - 25.8. 1948.⁴⁸
12. Terezija Kolman z Begunj, Tkalnica sukna in predelovalnica volne v Begunjah, 1,935.881 din - 28.5. 1948.⁴⁹
13. Leopold Korošec iz Bleda, Gostinsko podjetje "Zaka" na Bledu, 98.793 din - 14.7. 1949.⁵⁰
14. Alojz Kristan iz Zapuž, Izdelovalnica sukna v Zapužah, 3,308.000 din - 28.5. 1948.⁵¹

³⁷ Viri 5, Seznam, str. 137.

³⁸ Prav tam.

³⁹ AMPU, PPS, C.s., R 22/49.

⁴⁰ AMPU, PPS, C.s., R 45/49.

⁴¹ AMPU, PPS, C.s., R 103/49.

⁴² AMPU, PPS, C.s., R 254/48; Viri 5, Seznam, str. 127.

⁴³ AMPU, PPS, C.s., R 38/49.

⁴⁴ AMPU, PPS, C.s., R 54/49.

⁴⁵ Viri 5, Seznam, str. 127.

⁴⁶ Prav tam, str. 136.

⁴⁷ Prav tam, str. 137.

⁴⁸ AMPU, PPS, C.s., R 255/48.

⁴⁹ AMPU, PPS, C.s., R 29/49.

⁵⁰ AMPU, PPS, C.s., R 33/49.

⁵¹ AMPU, PPS, C.s., R 30/49.

15. Valentin Kristan iz Sela pri Bledu, Žaga in strojno tesarstvo na Bledu, 10.954 din - 15.4. 1949.⁵²
16. Alojz Langus iz Radovljice, Strojno pletilstvo v Radovljici, nacionalizirani le stroji, 123.910 din - 9.5. 1949.⁵³
17. Anton Legat iz Lesc, Tovarna nogavic v Lescah, 305.650 din - 9.5. 1949.⁵⁴
18. Ljubljanska škofija iz Ljubljane, Hotel "Sveti duh" v Bohinju, 64.264 din - 13.7. 1949.⁵⁵
19. Marijana Pernuš z Bleda, Hotel "Lovec" na Bledu, 238.000 din - 13.7. 1949.⁵⁶
20. Vinko Pirc iz Lipnice, Kovinsko podjetje na Lipnici, 446.978 din.⁵⁷
21. Anton Pogačnik iz Podnarta, Hotel v Podnartu, 2,500.000 din.⁵⁸
22. Anton, Ciril in Metod Pogačnik iz Podnarta, Kemični laboratorij v Podnartu, 106.996 din - 6.3. 1949.⁵⁹
23. Matevž Porenta iz Globokega, Valjčni mlin v Globokem, 1,000.000 din⁶⁰ in 194.176 din - julij 1949.⁶¹
24. Jože Resman iz Zapuž, Valjčni mlin v Zapužah, 1,000.000 din⁶² in 40.402 din - julij 1949.⁶³
25. Matija Rešek iz Kamne Gorice, Podjetje za izdelovanje pohištvenega okovja v Kamni Gorici, 69.082 din - 26.7. 1949.⁶⁴
26. Antonija Rukavina z Bleda, Vila "Nada" na Bledu, 137.709 din - 16.1. 1948 in 2,227.972 din - 5.3. 1955.⁶⁵
27. Jakob Slivnik iz Podhoma, Hotel "Hom" v Podhomu, 914.636 din - 20.5. 1949.⁶⁶
28. Ivan Šolar iz Rečice pri Bledu, "Avtoprevoznništvo" na Bledu, 100.489 din - 3.5. 1949.⁶⁷
29. Franc Šparovec iz Lipnice, Žaga na Lipnici, 136.131 din - 15.4. 1949.⁶⁸
30. Josipina Štarkl z Bleda, Hotel "Štarkl" na Bledu, polovica hotela je bila zaplenjena, 140.000 din (= 1/2) - 14.7. 1949.⁶⁹

⁵² AMPU, PPS, C.s., R 438/48.

⁵³ AMPU, PPS, C.s., R 23/49.

⁵⁴ AMPU, PPS, C.s., R 25/49.

⁵⁵ AMPU, PPS, C.s., R 21/49.

⁵⁶ AMPU, PPS, C.s., R 19/49.

⁵⁷ Viri 5, Seznam, str. 128.

⁵⁸ Prav tam, str. 137.

⁵⁹ AMPU, PPS, C.s., R 11/49.

⁶⁰ Viri 5, Seznam, str. 138.

⁶¹ AMPU, PPS, C.s., R 42/49.

⁶² Viri 5, Seznam, str. 138.

⁶³ AMPU, PPS, C.s., R 47/49.

⁶⁴ AMPU, PPS, C.s., R 48/49.

⁶⁵ AMPU, PPS, C.s., 463/A - 489/68.

⁶⁶ AMPU, PPS, C.s., R 90/49.

⁶⁷ AMPU, PPS, C.s., R 416/48.

⁶⁸ Viri 5, Seznam, str. 130; AMPU, PPS, C.s., 463/A - 58/62.

⁶⁹ AMPU, PPS, C.s., R 31/49.

31. Slavko Šušteršič iz Radovljice in Milka Šušteršič iz Lesc, Industrija pletenin v Lescah, 4,109.083 din - 9.5. 1945 in 1,558.283 din - 13.7. 1949.⁷⁰

32. Ivan Triller iz Zagoric na Bledu, Ključavničarsko podjetje na Bledu, 157.852 din - 15.7. 1949.⁷¹

33. Ivanka Trnko iz Rečice pri Bledu, Hotel "Triglav" na Bledu, 289.507 din⁷² in 46.236 din - 13.7. 1949.⁷³

34. Ivan Troha z Bleda, Hotel "Troha" na Bledu, 90.000 din - 13.7. 1949.⁷⁴

35. Jože Vester z Bleda, Hotel "Vester" (nedograjen) na Bledu, 160.000 din - 31.3. 1949.⁷⁵

36. Tila Vovk z Bleda, Pension "Mon plaisir" na Bledu, 244.400 din - 16.11. 1948.⁷⁶

37. Minka Vrhunc z Bleda, Hotel "Astoria" na Bledu, 1,500.000 din.⁷⁷

38. Župna cerkev sv. Martina na Bledu, Kino Bled, 185.000 din - 15.7. 1949.⁷⁸

V drugem nacionalizacijskem valu leta 1948 je bilo na območju današnje občine Radovljica nacionaliziranih 38 gospodarskih podjetij, ki so bila v lasti 41 lastnikov, od katerih je bilo 39 zasebnih, 2 pa sta bila kolektivna lastnika. Med nacionaliziranimi podjetji je bilo 17 hotelsko-turističnih podjetij, 7 tekstilnih podjetij, 4 gostinska podjetja, 3 kovinskopredelovalna podjetja, 2 lesnopredelovalni podjetji, 2 mlina in po eno kemično, avtoprevozniško in kino podjetje.

3.1. Posledice nacionalizacije zasebnih gospodarskih podjetij

Po razpoložljivih virih je bilo na območju današnje občine Radovljica (v obeh velikih nacionalizacijah do leta 1952) nacionaliziranih skupaj 60 gospodarskih podjetij 64 zasebnih lastnikov. Med nacionaliziranimi podjetji je bilo največ - tj. 18 hotelsko-turističnih podjetij, nato 13 tekstilnih podjetij, 11 lesnopredelovalnih podjetij, 6 kovinskopredelovalnih podjetij, 4 gostinska podjetja, 2 mlina, ena predelovalnica krede in po eno gradbeno, prehrambeno, kemično, avtoprevozniško in kino podjetje.

Od omenjenih podjetij jih je bilo pred nacionalizacijo 54 v lasti 58 zasebnikov, 6 podjetij pa je bilo v lasti 6 kolektivnih lastnikov. Od navedenih 60 podjetij jih je bilo 8 zaplenjenih še pred izvedbo nacionalizacijskega postopka.

Po nacionalizaciji so večino podjetij iste panoge združili v eno podjetje ali pa so jih priključili k večjemu podjetju. Tako so zaplenjene pletilske obrate Andreja Jegliča, Jožka Vidica in Milke Vrhunc združili z nacionaliziranimi obratoma Frančiške Novak

⁷⁰ AMPU, PPS, C.s., R 24/49.

⁷¹ AMPU, PPS, C.s., R 34/49.

⁷² Viri 5, Seznam, str. 131.

⁷³ AMPU, PPS, C.s., 26/49.

⁷⁴ AMPU, PPS, C.s., 49/49.

⁷⁵ AMPU, PPS, C.s., 14/49.

⁷⁶ AMPU, PPS, C.s., 413/49.

⁷⁷ Viri 5, Seznam, str. 137.

⁷⁸ AMPU, PPS, C.s., 32/49.

in Bohinc & Vogelnic ter jih 12.1. 1948 vpisali v register kot Tovarno pletenin v Radovljici. Iz nacionaliziranih obrátov, katerih lastniki so bili Legat in Šušteršičevi v Lescah ter Baebler in Langus v Radovljici, je OLO Jesenice 4.6. 1948 ustanovil Tovarno nogavic Lesce. Le-to so leta 1949 skupaj z novo Tovarno pletenin v Radovljici združili v podjetje Pletenine - nogavice Lesce, poznejšo "Almiro" v Radovljici.⁷⁹

Podobno se je zgodilo z nacionaliziranimi suknarskimi obrati lastnikov Kristana in Boleta v Zapužah ter Kolmana v Begunjah, ki so jih 6.1.1949 združili v Invalidsko podjetje Industrija Sukna Zapuže.

Na območju Bleda in Bohinja je bila pred vojno razširjena lesnopredelovalna industrija. Nacionalizirani obrati Lesne industrije Vintgar, lesnopredelovalni obrati Humerca in Heinrihar v Bohinju, Mulej in Gorjana na Bledu ter Pogačnik v Podnartu so postopoma prišli pod okrilje državnega podjetja LIP Bled.⁸⁰

V Lipniški dolini je železarska oziroma kovinskopredelovalna dejavnost cvetela že v srednjem veku. Nacionalizirani kovinskopredelovalni obrati Kovaške zadruge Plamen v Kropi in zasebnih kovinarskih podjetnikov (Pirc, Lazar) iz Lipniške doline so bili leta 1948 združeni v državno podjetje "Plamen" v Kropi.⁸¹

Kemični laboratorij bratov Pogačnik v Podnartu je začel leta 1948 delovati kot Kemični laboratorij Generalne direkcije kemične industrije LRS (poznejša Kemična tovarna Podnart), medtem ko so bile naprave za proizvodnjo peroksida prenešene v Belinko.

Tovarna čokolade A. Zavrtanika iz Lesc je po nacionalizaciji delovala kot državna Tovarna čokolade Lesce, ki se je leta 1958 preimenovala v Gorenjko, tovarno čokolade Lesce.⁸²

Nacionalizirana mlina V. Resmana v Zapužah in M. Porenta v Globokem sta v letih 1949-1950 spadala v Oblastno mlinsko podjetje, nato pa v republiški resor. Od leta 1952 sta oba mlina delovala v okviru Mlinskega podjetja Lesce, ki je postalo leta 1958 eden od ustanoviteljev Žita Ljubljana.⁸³

Blejski in delno tudi bohinjski konec sta že pred vojno slovela po bogati turistični in gostinski ponudbi. Deprivatizacija hotelov in gostinskih podjetij je potekala predvsem v letu 1948, izjema je le hotelsko podjetje "Turist Hotel" Julke Molnar na Bledu. Večino odvzetih hotelov je prevzela Uprava za turizem in gostinstvo pri Ministrstvu za trg in preskrbo LRS, nekaj pa tudi IO OLO Jesenice.

Gostilne so večinoma prevzemali v upravo mestni ljudski odbori. Nacionalizacija je zelo slabo vplivala na kakovost turistične ponudbe. Z velikimi izgubami so poslovale zlasti državne gostilne, pa tudi hoteli so poslovali z mnogimi težavami. Na področju gostinstva in turizma se je najprej in najizraziteje pokazalo, da je

⁷⁹ Nada Holynski - Majda Žontar: Gorenjska industrija od manufaktur do danes (dalje Holynski-Žontar). Kranj 1992, str. 32 in 37.

⁸⁰ Holynski-Žontar, str. 57-59.

⁸¹ Arhivska zbirka Kovaškega muzeja v Kropi, fond Zadruga, ae 7.

⁸² Holynski-Žontar, str. 86-89.

⁸³ Prav tam, str. 89.

bilo državno plansko gospodarstvo zelo slab nadomestek za zasebno pobudo in uničeno tržno gospodarstvo.

Negativne posledice preobrazbe nacionaliziranih zasebnih podjetij v državna podjetja socialističnega tipa so se kmalu po nacionalizaciji pokazale v vseh gospodarskih panogah. V podjetjih je začela padati delovna storilnost in kakovost izdelkov, mnogo podjetij pa je sploh prenehalo delovati. Leta 1939 je bilo v Sloveniji 785 industrijskih podjetij, medtem ko se je leta 1952 njihovo število zmanjšalo na 522 podjetij.⁸⁴

Zakon o nacionalizaciji ni bil le ekonomski, temveč predvsem politični ukrep KPJ, katerega cilj je bil gospodarsko in politično uničiti celoten družbeni razred zasebnih lastnikov kapitala. Pri tem ni bilo važno, na kateri strani je bil bivši lastnik med vojno. Edini cilj nacionalizacije je bil, da se ves zasebni kapital čim hitreje prenese v roke države oziroma partije. Kako temeljito se je država lotila izvajanja nacionalizacije, se lepo kaže iz njenega odnosa do delavskih proizvodjalnih zadrug. Delovanje delavskih proizvodjalnih zadrug ni bilo v skladu s tedanjo državno politično postavko, da lahko le do maksimuma razvit državni sektor reši delavsko vprašanje. Delavce, ki so bili kot mali lastniki člani takih zadrug, so obtožili, da jim je zadruga ljubša kot država in profit bližji kot obči ljudski interesi, za povrh pa so jim očitali, da so krivi za odliv strokovne delovne sile, ki jo je primanjkovalo državnim podjetjem.⁸⁵

Bivši lastniki so ob razlastitvi reagirali različno. Tisti, ki se niso sprijaznili z nacionalizacijo, so bili največkrat poslani na "prevzgojo" ali pa je bilo njihovo premoženje preprosto zaplenjeno. Bolj prilagodljivi so se izognili kazenskim sankcijam, nekateri od njih pa so bili v podjetjih, ki so bila včasih njihova last, zaposleni kot uslužbenci.

Zakon o nacionalizaciji ni uničil le zasebnih podjetnikov. Povzročil je tudi propadanje zasebnega trgovskega, gostinsko - turističnega, obrtniškega in poslovnega omrežja. S pojavom pojma družbene lastnine so začele propadati mnoge častitljive stare stavbe (gradovi, graščine, stare meščanske hiše), saj novonastale "lastnine" ni nihče vzdrževal.

⁸⁴ Prinčič, *Druga nacionalizacija*, str. 196-197.

⁸⁵ *Delavska enotnost* II, 24.5. 1946, št. 21, str. 5, Dj. Špoljarič: Ali nam delavske proizvodjalne zadruge koristijo?

Jurij Sinobad

ELIMINATION OF PRIVATE ENTERPRISE IN RADOVLJICA, BLEED AND BOHINJ REGIONS
AFTER WORLD WAR II

S u m m a r y

According to the sources available mostly from the archives of the Ministry of Justice and Administration of the Republic of Slovenia, in the two waves of nationalisation, in 1946 and 1948, 60 commercial companies under the ownership of 64 private individuals were nationalised in the Radovljica, Bled and Bohinj regions. In 1946, 9 timber, 6 textile, 3 metal and 1 chalk, building, catering and food companies were nationalised. Those remaining in private ownership were predominantly of small trade character, with the exception of Bled's hotelier and catering companies.

In April 1948, other companies were nationalised: 17 tourist hotelier, 7 textile, 4 large catering, 3 metal, 2 timber, 2 mills and 1 chemical, trucking and cinema. Before World War II, in the Bled and Bohinj regions tourist hotelier and timber companies prevailed, in the wider Radovljica region textile and mills, whereas in Lipniška dolina the metal industry.

Following the nationalisation, the majority of like companies were unified as a single company or incorporated into a larger one. A special chapter in the process of nationalisation was the estimation and establishment of the indemnity for the nationalised companies. The already issued official estimates were annulled on the Federal Government's demand in March 1948. So, in May 1948, a second estimation of nationalised property began, in which the estimated trade value of a company had to be considerably lower than its actual profit value. The consequence of such an estimating policy were obvious underestimates in the second estimation period, as the preserved documentation on the nationalised companies shows.

The negative consequences of the Nationalisation Law were firstly and the most sharply manifested in catering and tourism. The state-run planned economy proved to be an inadequate substitute for private initiative and ruined market economy. The suppression of private enterprise in turn, caused the destruction of the private commercial, catering, trade and business network.